

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

ભાષા અને સાંસ્કૃતિક માનવશાસ્ત્ર (Anthropology) ના અભ્યાસનું મહત્વ

પ્રા. ડૉ. રાકેશ પટેલ

ચિલ્ડ્રન્સ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સંશોધન સાર:

માનવામાત્ર અનેક સ્થિતિઓ અને જિજ્ઞાસાઓથી ઘેરાયેલો રહે છે. જેમાં પ્રારંભિક સ્તરે તેને પોતાના વિષે અર્થાત એક માનવ તરીકે તેનો જન્મ અને તેના પૂર્વજો વિષે જાણવાની ઈચ્છા જરૂર થાય છે. માનવવિકાસ અને તેની આસપાસનું પર્યાવરણ અને તેની ભાષા પણ મહત્વનું પરિબળ છે. માનસિક પર્યાવરણનો અભ્યાસ પણ મહત્વનો વિષય છે. નૃવંશશાસ્ત્ર સાથે અનેક અન્ય વિજ્ઞાનો અને શાસ્ત્રો જોડાયેલા છે. જેમાં મુખ્ય છે નૃશાસ્ત્ર અને તેને સંલગ્ન એથ્નગ્રાફી. આ ઉપરાંત ભાષા , સંસ્કૃતિ અને સામાજિક વિકાસનો ક્રમ પણ મહત્વ ધરાવે છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનપત્રમાં ભાષા અને સંસ્કૃતિનો નૃવંશશાસ્ત્ર સાથેનો સંબંધ શું છે ? તે સમજવાનો પ્રયત્ન છે. કારણકે ભાષા બદલવાનો સ્વભાવ ધરાવતી માનવીય પ્રવૃત્તિ છે. ભાષા માનવ ઇતિહાસની સૌથી મહત્વની કડી છે. ભાષાની સંરચના અને વ્યાકરણગત મહત્વ જેવા વિષયોની અહીં ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો: માનવભાષા, આચારપ્રક્રિયા, માનવશાસ્ત્ર (Anthropology), નૃવંશશાસ્ત્ર, એથ્નગ્રાફી, માનવશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન, ભાષાકીય માનવશાસ્ત્ર, માનવશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન, પ્રાચીન કાવ્યો અને ફોકલોર

નૃવંશશાસ્ત્રનો અર્થ અને વ્યાખ્યા

નૃવંશશાસ્ત્ર માનવજાતિની ઉત્પત્તિથી લઈ થયેલા વિકાસની વિચારણા આપતી વિદ્યા, જેને 'એથ્નોલોજી' અથવા 'એથ્નોપોલોજી' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. માનવ અભ્યાસની બે શાસ્ત્રો છે, માનવશાસ્ત્ર (નૃશાસ્ત્ર) અને નૃવંશશાસ્ત્ર. આ બંને શબ્દો સોશિયોલોજીકલ શબ્દો છે અને ફક્ત આપણે તેમને મનુષ્યો અને માનવ સ્વભાવના

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

અભ્યાસો તરીકે ઓળખી શકીએ છીએ. જો કે, બન્ને વચ્ચે મુખ્ય ભેદ એ છે કે માનવશાસ્ત્ર એ વર્તમાન અને ભૂતકાળમાં માણસનો અભ્યાસ છે. આ ક્ષેત્રના મુખ્ય હિતો મનુષ્યની ભૂતકાળ અને વર્તમાન સ્થિતિ પર વિગતોની તપાસ કરવી છે. સંદર્ભ- ૦૧

પ્રશ્નની બીજી બાજુએ નૃવંશશાસ્ત્રી, મનુષ્યોનો એક પ્રકારનો અભ્યાસ છે, પરંતુ આ ક્ષેત્ર વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે અને વિશ્વભરમાં વર્તનની વિવિધ પદ્ધતિઓ સમજવા પ્રયાસ કરે છે. ચાલો તેમને વધુ વિગતવાર વિશ્લેષણ કરીએ.

માનવશાસ્ત્ર (Anthropology) શું છે?

શબ્દ એથ્રોપોલોજી એક ગ્રીક શબ્દ પરથી ઉતરી આવ્યું હતું. ગ્રીકમાં, એથ્રોપોસ નો અર્થ "માણસ" અને લોગો "અભ્યાસ" માટે વપરાય છે. બન્ને મળીને માનવજાતિના અભ્યાસનો વિચાર વ્યક્ત કરનાર શબ્દ એથ્રોપોલોજીને એકસાથે બનાવે છે. ભૂતકાળમાં અને વર્તમાનમાં માણસની તમામ જાતો સાથે આ ક્ષેત્ર અભ્યાસ કરે છે. આ અભ્યાસમાં સંકળાયેલા સંશોધકને માનવશાસ્ત્રી કહે છે તે હંમેશા મનુષ્યના ઇતિહાસનો આશરે એક કરોડ વર્ષ પહેલાં ઉત્પન્ન કરવામાં રસ ધરાવે છે અને માનવના વિકાસને વર્તમાનમાં દર્શાવે છે. નૃવંશશાસ્ત્ર એક વિશાળ વિસ્તાર છે જે વિશ્વભરમાં..

- ઐતિહાસિક યુગમાં ઊંડાણપૂર્વક જુએ છે.
- માનવશાસ્ત્રના અભ્યાસો અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાન, જૈવિક વિજ્ઞાન અને ભૌતિક વિજ્ઞાનથી પણ જ્ઞાન મેળવે છે.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- આ અભ્યાસોના પરિણામ સ્વરૂપે, ભૂતકાળની સાથે વર્તમાન પરિસ્થિતિની સમજણ અને તેની તુલના કરવાની ક્ષમતા મળી છે.
- માનવશાસ્ત્ર તેના અભ્યાસો પ્રત્યે એક સર્વગ્રાહી અભિગમ ધરાવે છે.

એનો અર્થ એ થાય કે માનવશાસ્ત્રીઓને માત્ર માણસમાં જ રસ નથી, પરંતુ તેઓ સંબંધિત અભ્યાસમાં ભૌગોલિક વિસ્તાર, કુટુંબ, કુટુંબની સંસ્થા વગેરેનો અભ્યાસ કરે છે. એથ્રોપોલોજીને મુખ્ય ચાર પેટા-શાખાઓમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે, એટલે કે, સામાજિક-સાંસ્કૃતિક માનવશાસ્ત્ર, જૈવિક / શારીરિક માનવશાસ્ત્ર, પુરાતત્વ અને ભાષાશાસ્ત્ર. મોટાભાગના આધુનિક માનવશાસ્ત્રીઓ આ ક્ષેત્રમાંના એકમાં વિશિષ્ટતા ધરાવે છે અને તેમના સંશોધનો ચાલુ રાખે છે. તેમ છતાં, માનવશાસ્ત્ર એ સમાજશાસ્ત્રમાં મુખ્ય અને મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્ર છે.

એથ્રોપોલોજી એ વિવિધ સંસ્કૃતિઓમાં માનવ વર્તનનો અભ્યાસ છે. જો તમે માનવ સંસ્કૃતિ અને તેની વિવિધતામાં રસ ધરાવો છો, તો એથ્રોપોલોજી એક સામાજિક વિજ્ઞાન છે જે મનોવિજ્ઞાન કરતાં તમારી હિતો માટે વધારે અનુકૂળ છે, જે માનવીય વર્તણૂકથી વધુ સંબંધિત છે, જે ગુણો અને સદગુણો સાથેના સામાજિક દબાણ અને અનુરૂપતાને ધ્યાનમાં લે છે. તે જ સમાજમાં રહેતા વિવિધ વ્યક્તિઓમાં વિવિધ ડિગ્રીમાં જોવા મળે છે. મનોવિજ્ઞાનથી વિપરીત, એથ્રોપોલોજી માનવીય સંસ્કૃતિને વધુ સામાન્ય રીતે પ્રગટ કરે છે અને વાતોમાં વ્યક્ત કરે છે.

માનસશાસ્ત્રની સરખામણીમાં માનવશાસ્ત્ર અભ્યાસનું ઘણું મોટું ક્ષેત્ર છે, જે ફક્ત માનવ વર્તનને જ મર્યાદિત છે. નૃવંશશાસ્ત્રના અભ્યાસો માત્ર સમાજમાં માનવીય વર્તન નથી પરંતુ વિવિધ સંસ્કૃતિઓ, પુરાતત્વ, ભાષાશાસ્ત્ર અને વિવિધ માનવ સંસ્કૃતિઓમાં સાંસ્કૃતિક વિકાસના ભૌતિક લક્ષણો પણ છે. સાંસ્કૃતિક માનસશાસ્ત્રમાં અભ્યાસનો એક વિસ્તાર મનોવૈજ્ઞાનિક નૃવંશવિદ્યાની ખૂબ જ નજીક છે અને બે વિષયો વચ્ચે ભિન્નતા લગભગ

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

समान होवाना हद सुधी अस्पष्ट छे. सोशियल सायकोलोजी तरीके ओणभाता अभ्यासना अन्य क्षेत्रो समूहो अने समाजमां मानव वर्तन समजावे छे, अने ते सामाजिक मानवशास्त्रना भूष ज नञुक छे, ज्यां आपणे सामाजिक क्रियाप्रतिक्रियाओना आधारे मानव वर्तणूकने समञ्ज्ये छीये.

अधनग्राही शुं छे?

नृवंशशास्त्र अे अधनोलोजी (सामाजिक अभ्यास) नुं परिणाम छे - ते अेक अन्य सामाजिक अभ्यास छे जेमां आपणे शा माटे अने केवी रीते भूतकाणमां अने हालना लोको अेकबीजाथी जुटा पडे छे ते माटेनां विविध कारणो समजवानो प्रयास करीये छीये. सामान्य रीते, विचार अने अभिनयनी रीत अेक व्यक्तिथी बीजामां तेमज अेक संस्कृतिथी बीजा संस्कृतिमां बदलाय छे.

आथी, वंशीयशास्त्र मोटेभागे विविध समुदायोमां रिवाजो, संगठनो, राजकीय अने आर्थिक व्यवस्था, कला अने संगीत वगेरेना संदर्भमां लोकोनी वर्तणूकना दाभलाओ साथे वहेवार करे छे. समय जतां संस्कृति बदलाई जाय छे, वंशीयशास्त्र आ बदलाती संस्कृतिओनी गतिशीलतानुं अभ्यास करे छे अने ते आंतर-सांस्कृतिक संबंधो विशे पण अभ्यास करे छे. आ अभ्यास माटे जे अेक अगत्यनी बाबत छे ते अे छे के केवी रीते लोको सांस्कृतिक डेरझारो पर प्रतिक्रिया आपे छे अने लोको परना ते डेरझारोनी असर शुं छे?

नृवंशविज्ञान अे दरेक अने दरेक विगतनो इतिहास छे जे नृवंशशास्त्रीओ अेकत्रित करे छे अने लभे छे. आ वर्णनोमां, अधनोलोजिस्ट मात्र हरभजननी जाण करी शकशे नहीं परंतु तेओ प्रश्नो पूछशे के शा माटे अने आ बधी वस्तुओ पण शा माटे थाय छे. आ वंशसूत्रो अेक सांस्कृतिक जूथना ज्ञान अने जूवंत प्रणालीने दर्शावे छे अने हमेशा नृवंशशास्त्र प्रयोगमूलक डेटा साथे काम करे छे.

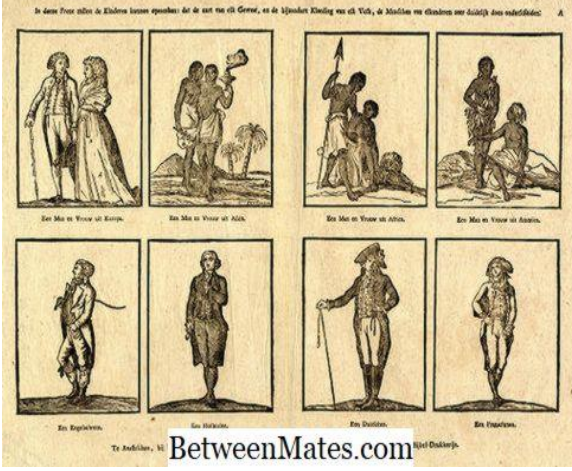
VIDHYAYANA

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

મનોવિજ્ઞાન અને માનવશાસ્ત્રના શું છે?

મનોવિજ્ઞાન માનસિક પ્રક્રિયાઓ અને વર્તનનું વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ મનુષ્યનું છે. કેટલીક રીતે, મનોવિજ્ઞાન માનવશાસ્ત્રના અભ્યાસને સમાપ્ત કરે છે કારણ કે માનવ વર્તનમાં પ્રવેશ મેળવવામાં આવતી સંસ્કૃતિઓ સમજાવવામાં મદદ કરે છે.

માનવીય વર્તન સમાજ દ્વારા મોટા પ્રમાણમાં પ્રભાવિત હોવા છતાં, માનવીય લક્ષણો છે કે જે એકસરખી રીતે આક્રમણ અને અન્ય મૂર્તિઓ જેવી નથી મળતા. આ વર્તણૂકનાં લક્ષણોનો સામાજિક વ્યવહાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી અને તે જીનેટિક્સ અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે. લોકો જે રીતે અન્ય વ્યક્તિઓ સાથેની ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓમાં વર્તન કરે છે તે વિવિધ સંસ્કૃતિઓમાં અલગ અલગ હોય છે, અને નૃવંશમાં માનવ વર્તણૂકના તુલનાત્મક અને સાંસ્કૃતિક અભ્યાસે અમને માનસશાસ્ત્રની નજીક લઈ જાય છે જે ઉત્ક્રાંતિ બાયોલોજી દ્વારા સારી રીતે સમજાવવામાં આવે છે.

માનવશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન એ સામાજિક વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રે બે વિષય છે, જેના વચ્ચે ઘણાં તફાવત પ્રકાશિત કરી શકાય છે. નૃવંશશાસ્ત્ર સ્વભાવિક છે અને માણસ સાથે સંકળાયેલ બધું અભ્યાસ કરે છે (અલબત્ત સાંસ્કૃતિક સુયોજનમાં), જ્યારે મનોવિજ્ઞાન મનુષ્યના વર્તન માટે પોતાની જાતને મર્યાદિત કરે છે અને એવા સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ કરે છે જે માનવ વર્તનને સમજાવવા માટે વપરાય છે. માનવ આત્મામાં અભ્યાસ મનોવિજ્ઞાન છે (જોકે તે સમયે પ્રાણીનું વર્તણૂક પણ સામેલ છે), જ્યારે માનવશાસ્ત્રનો સમગ્રતયા માનવ સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ છે, માત્ર વર્તન નથી. નૃવંશશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાનમાં ઘણાં વધારે તફાવતો છે જે આ લેખમાં સમજાવશે.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

मनोविज्ञान અને નૃવંશવિજ્ઞાન વચ્ચેનો એક મોટો તફાવત એ છે કે મનોવિજ્ઞાન પોતે મનુષ્ય અને પ્રાણીઓ બંનેની માનસિક પ્રક્રિયાઓને મર્યાદિત કરે છે, જ્યારે માનવશાસ્ત્રનો એક માત્ર માનવીય વર્તનનો અભ્યાસ એ વિવિધ સંસ્કૃતિઓમાં છે. જ્ઞાનાત્મકતા, દ્રષ્ટિ, લાગણીઓ, વ્યક્તિત્વ, પરસ્પર સંબંધો અને માનસિક પ્રક્રિયાઓ કેવી રીતે માનવ વર્તનને હકારાત્મક કે નકારાત્મક રીતે અસર કરે છે, જેવા માનસિક વ્યવસ્થા સાથે મનોવિજ્ઞાન વહેવાર કરે છે. મનોવિજ્ઞાન, જોકે ક્યારેક તે સામાન્યીકરણ કરે છે, તે વધુ સ્વભાવિક રૂપે વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે, જ્યારે એંથ્રોપોલોજી વધુ સામાન્ય રીતે માનવ સંસ્કારો વિશે આવરણમાં વાતો કરે છે અને વાતો કરે છે.

કર્મચારીઓ અને સંસ્કૃતિઓ કરતાં માનવીય વર્તનને પ્રભાવિત કરવા માટે કામ પર વધુ શક્તિશાળી પરિબલો છે અને નાસ્તિકો અને અજ્ઞેયવાદીઓ કરતાં વધુ પાદરીઓ અને ધાર્મિક વ્યક્તિ જેલમાં સજા પામે છે. જૂઠું, છેતરપિંડી, લૈંગિકતા, હિંસા, આક્રમકતા અને વર્તાણૂકને લગતી મૂર્તિઓ એક સંયુક્ત અને કોસ-શિસ્ત અભ્યાસ અભિગમ લે છે અને આવી ઘટનાને સમજવા માટે વધુ સારી રીતે સક્ષમ બનવા માટે માનવશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન બંનેનો સમાંતર અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે.

BetweenMates.com

માનવશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન વચ્ચે શું તફાવત છે?

- એંથ્રોપોલોજી સ્વભાવિક છે અને માણસ સાથે સંબંધિત બધું જ અભ્યાસ કરે છે, જ્યારે મનોવિજ્ઞાન મનુષ્યના વર્તન માટે

પોતાની જાતને મર્યાદિત કરે છે અને માનવીય વર્તનને સમજાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતા સિક્કાંતોનો સમાવેશ કરે છે.

VIDHYAYANA

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- માનવીય માનસિકતાના અભ્યાસમાં મનોવિજ્ઞાન છે, જ્યારે માનવશાસ્ત્રની સંપૂર્ણ સંસ્કૃતિમાં માનવશાસ્ત્રનો અભ્યાસ છે.
- માનસશાસ્ત્રની સરખામણીમાં માનવશાસ્ત્ર વધુ સાફલ્યવાદી છે જે વ્યક્તિગત છે. જો કે, આનો અર્થ એ નથી કે વ્યક્તિગત પરના જૂથના પ્રભાવને અવગણવામાં આવે છે પરંતુ, સામાન્ય રીતે, ધ્યાન વ્યક્તિગત પર છે.

માનવશાસ્ત્ર અને નૃવંશવિજ્ઞાન વચ્ચે શું તફાવત છે?

જ્યારે આપણે નૃવંશશાસ્ત્ર અને માનવજાતને લઈએ છીએ, ત્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે આ બંને સમાજશાસ્ત્રનાં ભાગ છે અને તેઓ માનવજાત સાથે વ્યવહાર કરે છે. બંને ક્ષેત્ર અભ્યાસ છે અને તેઓ સામાજિક ચમત્કારોમાં ઊંડાણપૂર્વક જુએ છે અને ખુલાસો આપવાનો પ્રયત્ન કરો

કે શા માટે અમુક વસ્તુઓ બને છે અને કેવી રીતે થાય છે. જો કે, તે બે ઘણા પાસાઓમાં જુદા છે.

- નૃવંશશાસ્ત્ર મુખ્યત્વે મનુષ્યો સાથે વહેવાર કરે છે, જ્યારે કે માનવજાત એ ચોક્કસ સમુદાયમાં સંસ્કૃતિ અને જીવનની રીત વિશે વધુ ચિંતિત છે.
- નૃવંશશાસ્ત્રનો માણસ માટે તેના સર્વગ્રાહી અભિગમ છે, જ્યારે નૃવંશવિજ્ઞાન સમજી શકાય કે શા માટે લોકો તેમના વિચાર અને અભિનયના આધારે ભૂતકાળથી અલગ અને પ્રસ્તુત છે.
- નૃવંશવિદ્યા એ વિગતવાર એકાઉન્ટ છે કે જે માનવશાસ્ત્રી તેના અભ્યાસ પછી તૈયાર કરે છે.

આ બંને સમાજશાસ્ત્રમાં ખૂબ મહત્વના ક્ષેત્રો છે અને તેઓએ ઘણા વર્ષોથી માનવજાતિ વિશે ઘણા પ્રશ્નો ઊભા કર્યા છે.

સામાજિક સાંસ્કૃતિક નૃવંશશાસ્ત્ર

સામાજિક સાંસ્કૃતિક નૃવંશશાસ્ત્રીઓ ચોક્કસ સંસ્કૃતિઓની સામગ્રીનું અર્થઘટન કરે છે, સંસ્કૃતિઓમાં વિવિધતા સમજાવે છે અને સાંસ્કૃતિક પરિવર્તન અને સામાજિક પરિવર્તનની પ્રક્રિયાઓનો અભ્યાસ કરે છે. યુસી ડેવિસ સામાજિક-સાંસ્કૃતિક માનવશાસ્ત્રીઓ વિશ્વના મોટાભાગના ક્ષેત્રો પર સંશોધન કરે છે, જેમાં નીચેના વિષયો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે: માનવ ઇકોલોજી; લિંગ સંબંધો; સંસ્કૃતિ અને વિચારધારા; વસ્તી વિષયક અને કુટુંબ પ્રણાલી; જાતિ, વર્ગ અને લિંગ અસમાનતા; પ્રતિકાર હલનચલન; સંસ્થાનવાદ, નિયોકોલોનિયલિઝમ અને વિકાસ; અને પશ્ચિમમાં સાંસ્કૃતિક રાજકારણ.

માનવશાસ્ત્ર એ માનવતાનો વ્યવસ્થિત અભ્યાસ છે, જેમાં આપણા ઉત્ક્રાંતિના મૂળ, એક પ્રજાતિ તરીકેની આપણી વિશિષ્ટતા અને સમગ્ર વિશ્વમાં અને સમય દરમિયાન આપણા સામાજિક અસ્તિત્વના સ્વરૂપોમાં મહાન વિવિધતાને સમજવાના ધ્યેય છે. માનવશાસ્ત્રનું ધ્યાન આપણી સહિયારી માનવતા અને વિવિધતા બંનેને સમજવા અને વિશ્વમાં રહેવાની વિવિધ રીતો સાથે જોડાવવા પર છે.

બાયોલોજિકલ એન્થ્રોપોલોજી

જૈવિક માનવશાસ્ત્રીઓ માનવ ઉત્ક્રાંતિ જીવવિજ્ઞાનના વિવિધ પાસાઓનો અભ્યાસ કરે છે. કેટલાક અવશેષોની તપાસ કરે છે અને માનવ ઉત્ક્રાંતિને સમજવા માટે તેમના અવલોકનો લાગુ કરે છે; અન્ય લોકો મોર્ફોલોજિકલ, બાયોકેમિકલ આનુવંશિક અને જીવંત મનુષ્યોના શારીરિક અનુકૂળનને તેમના વાતાવરણ સાથે સરખાવે છે; હજુ

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

પણ અન્ય લોકો માનવ વર્તનના મૂળને સમજવા માટે માનવ અને અમાનવીય પ્રાઈમેટ (વાંદરાઓ અને વાંદરાઓ) ની વર્તણૂકનું અવલોકન કરે છે.

પુરાતત્વશાસ્ત્ર અને માનવશાસ્ત્ર

પુરાતત્વવિદો વર્તમાન અને ભૂતકાળની સાંસ્કૃતિક પ્રણાલીઓના ભૌતિક અવશેષોનો અભ્યાસ કરે છે, જેથી તે પ્રણાલીઓના તકનીકી, સામાજિક અને રાજકીય સંગઠન અને તેમની પાછળ રહેલી વિશાળ સંસ્કૃતિ સાંસ્કૃતિક ઉત્ક્રાંતિ પ્રક્રિયાને સમજવામાં આવે. પુરાતત્વમાં યુસી ડેવિસ પ્રોગ્રામ કેલિફોર્નિયા અને ગ્રેટ બેસિનમાં સંશોધન પર ભાર મૂકે છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે શિકારી-સંગ્રહી પ્રણાલીઓના અભ્યાસને પણ સમર્થન આપે છે, અને ઓસ્ટ્રેલિયા અલાસ્કા, પેરુ, ગ્રીનલેન્ડ, પશ્ચિમ યુરોપ, ઉત્તર અને દક્ષિણ આફ્રિકામાં આવા સંશોધનમાં રોકાયેલા છે. અને ઉત્તર એશિયા.

સૌથી સામાન્ય અર્થમાં, માનવશાસ્ત્ર એ માનવતાનો અભ્યાસ છે. વધુ વિશિષ્ટ રીતે, માનવશાસ્ત્રીઓ માનવ જૂથો અને સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ કરે છે, માનવ હોવાનો અર્થ શું છે તે સમજવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને. આ ધ્યેય તરફ, માનવશાસ્ત્રીઓ માનવ જીવવિજ્ઞાન, ઉત્ક્રાંતિ જીવવિજ્ઞાન, ભાષાશાસ્ત્ર, સાંસ્કૃતિક અભ્યાસ, ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર અને અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનના પાસાઓનું અન્વેષણ કરે છે. આધુનિક માનવશાસ્ત્રને ઘણીવાર ચાર અલગ-અલગ પેટાશાખાઓમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે:

- જૈવિક માનવશાસ્ત્ર
- સાંસ્કૃતિક માનવશાસ્ત્ર
- ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- पुरातत्वशास्त्र.

आ चार विद्याशाखाઓને सामान्य रीते नीचे प्रमाणे दर्शावी शक्य છે: જૈવિક નૃવંશશાસ્ત્ર (ભૌતિક માનવશાસ્ત્ર તરીકે પણ ઓળખાય છે) એ માનવ-પર્યાવરણ અનુકૂળનનો અભ્યાસ છે; સાંસ્કૃતિક માનવશાસ્ત્ર એ એક સાધન તરીકે લોકો કેવી રીતે વિકાસ અને સંસ્કૃતિનો ઉપયોગ કરે છે તેનો અભ્યાસ છે; ભાષાકીય માનવશાસ્ત્ર એ લોકો કેવી રીતે વાતચીત કરે છે અને ભાષા ઘડે છે તેનો અભ્યાસ છે; અને પુરાતત્વ એ પાછળ રહી ગયેલી સામગ્રી (જેને કલાકૃતિઓ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે) દ્વારા ભૂતકાળનો અભ્યાસ છે.

જ્યારે વિવિધ પ્રકારના નૃવંશશાસ્ત્રીઓ અલગ-અલગ સંશોધનો કરે છે, ત્યારે તેઓ બધા ફિલ્ડવર્ક પર ખૂબ આધાર રાખે છે. પુરાતત્વવિદો માટે, આ ફિલ્ડવર્કમાં એવા સ્થળોની ખોદકામનો સમાવેશ થાય છે જ્યાં એક સમયે પ્રાચીન સમાજો રહેતા હતા. સાંસ્કૃતિક નૃવંશશાસ્ત્રીઓ માટે, ફિલ્ડવર્કમાં સામાન્ય રીતે આધુનિક સામાજિક જૂથોને અથવા તેમના દૂરના પૂર્વજોને વધુ સારી રીતે સમજવા માટે તેમની સાથે વાતચીત કરવાનો સમાવેશ થાય છે. વિવિધ ક્ષેત્રોના માનવશાસ્ત્રીઓ પણ સામાન્ય રીતે તેમની વિવિધ કુશળતાનો ઉપયોગ કરીને ચોક્કસ જૂથની વધુ વ્યાપક સમજણ બનાવવા માટે સહયોગ કરે છે.

ભાષાશાસ્ત્ર અને નૃવંશશાસ્ત્ર

ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રીઓ એ રીતોનો અભ્યાસ કરે છે કે જેમાં લોકો ભાષા દ્વારા સાંસ્કૃતિક સ્વરૂપો અને સામાજિક સંબંધોને વાટાઘાટો, હરીફાઈ અને પુનઃઉત્પાદન કરે છે. તેઓ સંસ્કૃતિ અને માનવ સમાજની પ્રકૃતિ અને ઉત્ક્રાંતિમાં ભાષા કઈ રીતે સમજ આપે છે તેની તપાસ કરે છે. ભાષાકીય માનવશાસ્ત્ર એ માનવશાસ્ત્રની એક શાખા છે જે..

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- વ્યક્તિઓ અને સમુદાયોના સામાજિક જીવનમાં ભાષાની ભૂમિકાનો અભ્યાસ કરે છે.
- ભાષાકીય માનવશાસ્ત્ર અન્વેષણ કરે છે કે ભાષા કેવી રીતે સંચારને આકાર આપે છે.
- ભાષા સામાજિક ઓળખ, જૂથ સદસ્યતા અને સાંસ્કૃતિક માન્યતાઓ અને વિચારધારાઓ સ્થાપિત કરવામાં મોટી ભૂમિકા ભજવે છે.
- ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર એ માનવશાસ્ત્રીય પેટાક્ષેત્ર છે જે ભાષા અને માનવ ઇતિહાસ, સંસ્કૃતિ અને જીવવિજ્ઞાનને સમજવા માટે તેના મહત્વ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

વધુને વધુ, ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રીઓ વિશિષ્ટ કાર્યયોજનાઓ, નીતિ નિર્માણ અને રોજિંદા ભાષા અને સાંસ્કૃતિક મુદ્દાઓના વ્યવહારુ ઉકેલો માટે આવશ્યક માહિતી પ્રદાન કરવા માટે આ ક્ષેત્રોમાં મોખરે છે.

આ પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવા માટે, ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રમાં વિવિધ ક્ષેત્રો છે, જેમાંથી ત્રણ ઐતિહાસિક ભાષાશાસ્ત્ર, વર્ણનાત્મક ભાષાશાસ્ત્ર અને સામાજિક ભાષાશાસ્ત્ર મુખ્ય છે.

ભાષાશાસ્ત્ર અને નૃવંશશાસ્ત્રનો ઐતિહાસિક વિકાસ

ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર ત્રણ અલગ-અલગ દાખલાઓના વિકાસમાંથી ઉભરી આવ્યું છે જેણે ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર સુધી પહોંચવા માટેનું ધોરણ નક્કી કર્યું છે.

- પ્રથમ, "માનવશાસ્ત્રીય ભાષાશાસ્ત્ર" તરીકે ઓળખાય છે, તે ભાષાઓના દસ્તાવેજીકરણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- બીજું, "ભાષાકીય માનવશાસ્ત્ર" તરીકે ઓળખાય છે, તે ભાષાના ઉપયોગના સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસમાં વ્યસ્ત છે.
- ત્રીજું, છેલ્લા બે કે ત્રણ દાયકાઓમાં વિકસિત, ભાષાકીય વિચારણાઓ સાથે માનવશાસ્ત્રના અન્ય પેટાક્ષેત્રોના મુદ્દાઓનો અભ્યાસ કરે છે.

તેઓ ક્રમિક રીતે વિકસિત થયા હોવા છતાં, ત્રણેય દૃષ્ટાંતોનો આજે પણ અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

પ્રથમ દ્રષ્ટાંત: એન્થ્રોપોલોજીકલ (માનવશાસ્ત્રીય) ભાષાશાસ્ત્ર

માનવશાસ્ત્રીય ભાષાશાસ્ત્રનું પ્રથમ દૃષ્ટાંત, માનવશાસ્ત્રીય ભાષાશાસ્ત્ર, પેટા-શિસ્ત માટે અનન્ય વિષયને સમર્પિત છે. આ ક્ષેત્રમાં એવી ભાષાઓના દસ્તાવેજીકરણનો સમાવેશ થાય છે કે જેને લુપ્ત થવાના જોખમ તરીકે જોવામાં આવે છે, જેમાં મૂળ ઉત્તર અમેરિકાની આદિવાસીઓની સ્થાનિક ભાષાઓ પર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવે છે. તે ભાષાશાસ્ત્ર પર સૌથી વધુ કેન્દ્રિત દૃષ્ટાંત પણ છે. ભાષાકીય થીમ્સમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે: એ જ ક્રમમાં ભારતમાં વસતા આદિવાસી જૂથોની ભાષાનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

- વ્યાકરણીય વર્ણન
- ટાઇપોલોજીકલ વર્ગીકરણ (સંદર્ભ -૨)
- ભાષાકીય સાપેક્ષતા

બીજું દ્રષ્ટાંત: ભાષાશાસ્ત્રીય માનવશાસ્ત્ર

અહીં ભાષાથી માનવશાસ્ત્રને સમજવાનો પ્રયત્ન છે. શબ્દોને ઉલટાવીને કહી શકાય કે માનવશાસ્ત્રીય ભાષાશાસ્ત્રથી ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર તરફ જવું, અભ્યાસ પર વધુ માનવશાસ્ત્રીય ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનો સંકેત આપે છે. આ શબ્દને ડેલ હાઈમ્સ દ્વારા પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો, જેઓ જ્હોન ગમ્પર્ઝ સાથે, કોમ્યુનિકેશનના એથનોગ્રાફીના વિચાર માટે પણ જવાબદાર હતા.

ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્ર શબ્દ હાયમ્સના ભવિષ્યની દ્રષ્ટિને પ્રતિબિંબિત કરે છે જ્યાં ભાષાનો અભ્યાસ પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં અને તે બોલતા સમુદાયના સંદર્ભમાં કરવામાં આવશે. આ નવા યુગમાં યાંત્રિક રેકોર્ડિંગ જેવા ઘણા નવા તકનીકી વિકાસનો સમાવેશ થશે.

આ દૃષ્ટાંત એક તરફ લોકસાહિત્યના ક્ષેત્રો અને બીજી તરફ ભાષાશાસ્ત્રના વિવેચનાત્મક સંવાદમાં સમીક્ષા તૈયાર છે. હિમ્સે પ્રદર્શનની મૌખિક કલાત્મક દેખાવ બદલે મૌખિક ગ્રંથો પર લોકસાહિત્યની અસરની ટીકા કરી હતી. તે જ સમયે, તેમણે નોઆમ ચોમ્સ્કી ભાષા ભાષા કાર્ય દ્વારા ઉલ્લેખિત કરવામાં આવેલ શાસ્ત્રમાં જ્ઞાતિ પરિવર્તનની ટીકા કરી હતી, પર એથનોગ્રાફિકનો ઉપયોગ ભાષાના પ્રાચીન સ્વરૂપ સાથે છે. ભારતીય લોકગીતો કે પ્રાદેશીક સાહિત્ય પણ આ શ્રેણીમાં આવે છે.

ત્રીજું દ્રષ્ટાંત: ભાષાકીય પદ્ધતિઓ અને ડેટા દ્વારા અભ્યાસ કરાયેલ માનવશાસ્ત્રીય મુદ્દાઓ

ત્રીજો દાખલો, જે 1980 ના દાયકાના અંતમાં શરૂ થયો હતો, તેણે માનવશાસ્ત્રના મુદ્દાઓને ભાષાકીય અભિગમ આપીને માનવશાસ્ત્ર પર પ્રાથમિક ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. ભાષાના તકનીકી ઘટકોને પ્રાધાન્ય આપવાને બદલે ત્રીજા નમૂનારૂપ માનવશાસ્ત્રીઓ ભાષાકીય સાધનોના ઉપયોગ દ્વારા સંસ્કૃતિના અભ્યાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

છે.

- વ્યક્તિગત અને સામાજિક ઓળખની તપાસ
- વહેંચાયેલ વિચારધારાઓ
- વ્યક્તિઓ વચ્ચે વર્ણનાત્મક ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓનું નિર્માણ

તદુપરાંત, બીજા દૃષ્ટાંતે તેના અભ્યાસમાં નવી ટેકનોલોજીનો કેવી રીતે ઉપયોગ કર્યો તેની જેમ, ત્રીજા નમૂનામાં સંશોધનને સમર્થન આપવા માટે વિડિયો દસ્તાવેજીકરણનો ભારે ઉપયોગ શામેલ છે.

ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રમાં હાઈમ્સનું યોગદાન

ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રમાં હાઈમ્સ (સંદર્ભ -3) નું ઘણું ક્રાંતિકારી યોગદાન હતું, જેમાંથી પ્રથમ વિશ્લેષણનું નવું એકમ હતું. પ્રથમ દૃષ્ટાંતથી વિપરીત, જે ભાષાકીય સાધનો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે તેના કામનું મહત્વ સૌપ્રથમ સમાજભાષાશાસ્ત્રીઓમાંના એક તરીકે, હાઈમ્સે વાણી અને સામાજિક સંબંધો વચ્ચેના જોડાણને આગળ ધપાવવામાં મદદ કરી અને ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રને માનવશાસ્ત્ર અને સામાજિક વિજ્ઞાનમાં વધુ સામાન્ય રીતે કાર્યક્ષમ બનાવ્યું.

હાઈમ્સ નોઆમ ચોમ્સ્કીની સક્ષમતા (ભાષાનું ડીકોડિંગ અને નિર્માણ કરવા માટે જરૂરી વ્યાકરણના નિયમોનું જ્ઞાન) અને પ્રદર્શન (સંદર્ભમાં વાસ્તવિક ભાષાનો ઉપયોગ) વચ્ચેના પ્રભાવશાળી તફાવતનો પ્રતિભાવ તૈયાર કર્યો. હાઈમ્સે ભાષાકીય તપાસના કેન્દ્રમાંથી કામગીરીને હાંસિયામાં ધકેલી દેવા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને ભાષાકીય તપાસના એક ઉદ્દેશ્ય તરીકે, સામાજિક સંદર્ભમાં ભાષાનો ઉપયોગ કરવા માટે જરૂરી વાતચીત ક્ષમતા અથવા જ્ઞાનની કલ્પનાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. યોગ્ય ભાષાનો ઉપયોગ પરંપરાગત રીતે વ્યાખ્યાયિત

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

થયેલો હોવાથી, અને વિવિધ સમુદાયોમાં બદલાય છે, હાઈમ્સના પ્રારંભિક કાર્યનો મોટાભાગનો ભાગ ભાષણ સમુદાયોમાં ભાષાના ઉપયોગની વિરોધાભાસી પેટર્નની એથનોગ્રાફિક તપાસ માટે એક પ્રોજેક્ટ બનાવે છે.

હાયમ્સે આ અભિગમને "બોલવાની એથનોગ્રાફી" ગણાવી. બોલાતાં ટૂંકાક્ષર, નીચે વર્ણવેલ, સામાજિક ભ્રમણ કારનારને ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષાના દાખલાઓના દસ્તાવેજીકરણ અને વિશ્લેષણ માટે તેમના પ્રયાસમાં મદદ કરવા માટે સરળ સંશોધનાત્મક તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેને તેમણે "વાણીની ઘટનાઓ" તરીકે ઓળખાવી હતી. ટૂંકાક્ષરમાં બંધારણ ભાષાનો મહત્વનો હિસ્સો છે. તેમણે લેખોની શ્રેણીમાં ભાષણ સમુદાયોમાં ભાષાના ઉપયોગની પદ્ધતિઓમાં વિવિધતા માટે વધુ તકનીકી, ઘણીવાર ટાઇપોલોજીકલલક્ષી અભિગમોને સ્પષ્ટ કર્યાં.

- જેમ કે ફોનેમ્સ અને મોર્ફોમ્સના માપન,
- બીજા નમૂનાનું વિશ્લેષણનું એકમ "સ્પીચ ઇવેન્ટ" હતું.
- ભાષણની ઘટનાને તેની સમગ્ર ઘટના દરમિયાન નોંધપાત્ર સમયગાળા માટે પ્રસ્તુત ભાષણ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે (ઉદા., વ્યાખ્યાન અથવા ચર્ચા).

આ ભાષણની પરિસ્થિતિથી અલગ છે, જ્યાં ભાષણ સંભવતઃ થઈ શકે છે (ઉદા., રાત્રિભોજન). હાઈમ્સે એથનોપોએટિક્સ માટે ભાષાકીય માનવશાસ્ત્રીય અભિગમની પણ પહેલ કરી હતી. હાઈમ્સને આશા હતી કે આ દાખલો ભાષાકીય નૃવંશશાસ્ત્રને માનવશાસ્ત્ર સાથે વધુ જોડશે. જો કે, હાઈમ્સની મહત્વાકાંક્ષા પાછી વાળી હતી કારણ કે બીજા દૃષ્ટાંતે બાકીના માનવશાસ્ત્રથી પેટા-શિસ્તનું અંતર દર્શાવ્યું હતું.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સંદર્ભ-

- સંદર્ભ-૦૧ Anthropology is the study of what makes us human. Anthropologists take a broad approach to understanding the many different aspects of the human experience, which we call holism. They consider the past, through archaeology, to see how human groups lived hundreds or thousands of years ago and what was important to them. Ethnology (from the Greek: *ethnos* meaning 'nation') is an academic field that compares and analyzes the characteristics of different peoples and the relationships between them (compare cultural, social, or sociocultural anthropology).
- સંદર્ભ -૨ ભાષાકીય ટાઇપોલોજીને વંશાવળીના ભાષાશાસ્ત્ર સાથે વિપરિત કરવામાં આવે છે કારણ કે ટાઇપોલોજી ઐતિહાસિક વંશને બદલે ઔપચારિક સમાનતાના આધારે ભાષાઓ અથવા તેમના વ્યાકરણના લક્ષણોને જૂથબદ્ધ કરે છે.[4] વંશાવળી સંબંધનો મુદ્દો જોકે ટાઇપોલોજી સાથે સંબંધિત છે કારણ કે આધુનિક ડેટા સેટ પ્રતિનિધિત્વ અને નિષ્પક્ષ હોવાનો હેતુ ધરાવે છે. માનવ ભાષાની સમજ મેળવવા માટે વિદેશી ભાષાઓના મહત્વ પર ભાર મૂકતા, વિવિધ ભાષા પરિવારોમાંથી સમાનરૂપે નમૂનાઓ એકત્રિત કરવામાં આવે છે.
- સંદર્ભ-૩ Dell Hathaway Hymes (June 7, 1927 in Portland, Oregon – November 13, 2009 in Charlottesville, Virginia) was a linguist, sociolinguist, anthropologist, and folklorist who established disciplinary foundations for the comparative, ethnographic study of language use. His research focused upon the languages of the Pacific Northwest. He was one of the first to call the fourth subfield of anthropology "linguistic anthropology" instead of "anthropological linguistics". The terminological shift draws attention to the field's grounding in anthropology rather than in what, by that time, had already become an autonomous discipline (linguistics). In 1972 Hymes founded the journal *Language in Society* and served as its editor for 22 years. He was accused of sexual harassment in the later years of his tenure at the University of Pennsylvania.
- <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/anthropology/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Linguistic_typology

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

- ચિત્ર સૌજન્ય: 1. અરડબિલ એન્થ્રોપોલોજી મ્યુઝિયમ દ્વારા અબેર ફ્લાહ ફિલ્ટર (પોતાનું કામ) [સીસી દ્વારા-એસએ 3.0], વિકિમીડિયા કોમન્સ 2. જહોનહેન [જાહેર ડોમેન], પિકાબેચ